

HOGYAN LETT MIKSZÁTH ILYEFALVA KÉPVISELŐJE

Mikszáth Kálmán 1887-es képviselői fellépéséről szakirodalmunk eddig igen keveset tudott. Az erre vonatkozó közlések többségükben csak az ilyefalvi mandátum megszerzésének tényét és az író helyzetének változását jelezték. Váradai Béla szolt a megválasztásról, majd könyve egy másik helyén messzire vezető következtetésre jutott: „A képviselőség egyrészt fokozta [Mikszáth] munkakedvét azzal, hogy anyagi helyzetét javítván segítette az alkotáshoz szükséges otium megszerzésében, másrészt forrásai meggazdagodását is jelentette, megnyitván előtte a tapasztalatoknak azt a mezejét, melyet csak messzibbről, az újságírói páholyból nézett eddig. . .”¹ Schöpflin Aladár Mikszáth parlamenti karcolatairól szóló elemzésbe illesztette a szabadelvű párti mandátum megszerzését. Felvillantotta a mikszáthi karcolatok sajátos hangját, és a parlamenti életéről szerzett közvetlen benyomások következményét látta Mikszáthnak Tisza Kálmán személye és magatartása iránt érzett rokonszenvének kibontakozásában.² Király István is szélesebb keretekbe illesztette Mikszáth kormánypárti képviselővé választását. Az 1882-től sorozatosan megjelentetett parlamenti karcolatokat elemezve vizsgálta a kor politikai és társadalmi mozzanatait, hogy részletesen bemutassa, miként látta Mikszáth a képviselői székéből az őt környező világot. A képviselőválasztás tényét csupán egy rövid mondattal az életrajzi fonalba illesztette.³

Az 1887-es ilyefalvi megválasztásról legtöbbit Mikszáth Kálmánné „Visszaemlékezései”-ben találhatunk. Dátum megjelölése nélkül leírja Mikszáth utazását a Háromszék megyei szotyori Nagy Károlyhoz. A meghívás disznótorra szolt, de „a tulajdonképpeni célja a disznótornak az volt, hogy ott Kálmán megösmersedjék a főispán révén a megye hatalmasabb korifeusaival, akik őt a közeledő képviselőválasztásnál az ilyefalvi kerületben jelölni szándékoztak”. A látogatást követően Mikszáth megbetegedett: köhögni kezdett, lázas lett és „olyan makacs gégehurut fejlődött ki, hogy elvesztette a hangját”. A torokbántalom hetekre megfosztotta beszédképességétől, még a tavaszi verőfény sem hozott számára javulást. A képviselőválasztások pedig egyre közeledtek. „Ki volt zárva – írta Mikszáthné –, hogy ily állapotban Ilyefalvára utazhasson, de miért is. Programbeszédet úgysem mondhatott volna, a községekbe való látogatás is céltalan lett volna, mert hiszen annyi hangja se volt, hogy egy »Adjon isten«-nel valahova beköszöntsön. Megírta hát a lemondólevelét Pótsa főispánnak, azt hiszem olyanforma érzéssel, mintha halálos ítéletét írta volna. Álmaid, reményeid, összes vágyait látta összeroppanva. Ekkor aztán olyan csoda történt, amilyenre még nem volt eset a magyar képviselőválasztások történetében: az ilyefalvi választók jegyzőkönyvet állítottak ki, melyben Mikszáth Kálmánt látatlanban képviselővé jelölik. »Ösmerve politikai meggyőződését, sem személyes megjelenést, sem programbeszédet nem kívánnak...» Ezt követően azt is elmondta Mikszáth Kálmánné, hogy ez a lépés ne legyen feltűnő, a megye többi, fővárosban lakó, szabadelvű párti képviselőjelöltje hasonló felkérést kapott kerületétől. „Egy-két hét múlva egy szűkebb tagú küldöttség

¹ VÁRADI Béla: „Mikszáth Kálmán”. Bp., 1910. 101., 120. l.

² SCHÖPFLIN Aladár: „Mikszáth Kálmán” Bp. [1940] 58–69. l.

³ KIRÁLY István: „Mikszáth Kálmán” Bp., 1952. 94. l.

elhozta az illyefalvi mandátumot” – fejeződik be az 1887-es választásokról szóló visszaemlékezés több mint harminc év távlatából.⁴

A részletes hitvesi visszaemlékezést Mikszáth Kálmánnak az 1910-es írói jubileuma alkalmával keletkezett egyik levele is alátámasztja. A szóban és írásban érkezett köszöntések sorozatában Háromszék vármegye akkori alispánja, Király Aladár is levelet intézett hozzá. Az ekkor már beteges író csak a számára legkedvesebb sorokra válaszolt. E kevés viszontlevél között található a Háromszék megye alispánjának írott válasza is. Az üdvözlő sorok régi emlékeket ébresztettek benne, háromszor is nekikezdett, hogy érzéseit formába öntse. A negyedik változatot küldte el Sepsiszentgyörgyre. A meleg hangú bevezető után a következőképpen elevenítette fel Mikszáth az 1887-es választást: „E választási kampány idején nagy gégebajba estem. Egy érthető hangot sem voltam képes kiejteni hónapokig, vagy talán soha, nemhogy végigjárni egy sor községet beszédekkel. Dehogys mertem volna odaállni a választóközönség elé. Megírtam tehát háromszéki barátaimnak, hogy nem léphetek fel. Erre aztán Ilyefalván felvett jegyzőkönyv volt a felelet, melyben látatlanban kijelöl a kerület, s egyszersmind határozatilag kimondja, hogy ösmervén politikai meggyőződésemet eddigi tevékenységemből, sem személyes megjelenésemet, sem programbeszédemet nem kívánja. De nehogy ez feltűnő legyen, s találgatás útján ki ne pattanjon a köznép előtt követségrontó testi fogyatkozásom, Háromszék összes, a fővárosban lakó szabadelvű jelöltjei hasonló jegyzőkönyvi kivonatot kaptak kerületeiktől. Mosolygynom kellett, látva, az illető jelöltek mily kevélyek jegyzőkönyveikre, illetve az azokban nyújtott elismerésre, s gondoltam magamban, hogy az ő babérjaik az én szegény torkomból nőttek. . .”⁵

A két szöveg összecsengéséből megállapítható, hogy Mikszáth Kálmánné a visszaemlékezés megírásakor minden bizonnyal elolvasta vagy újra olvasta Mikszáth Kálmán Király Aladárnak 1910 januárjában írott levelét is.

A választás módozatáról tehát autentikus források állnak rendelkezésünkre, de arról egyik dokumentum sem szól, hogy miként jutott Mikszáth az erdélyi kerületben való fellépés gondolatához, volt-e valami előzménye az illyefalvi jelölőgyűlés valóban ritkaság számba menő gesztusának. Ezekre a nyitott kérdésekre próbál választ adni a jelen fejtegetés. Gondolatmenetéhez és adataihoz a textológiai feltáró munka adott matériát, segített rekonstruálni a választást megelőző két év különböző mozzanatait.

I.

Mikszáth Kálmán pályája kezdetétől az 1885-ös év derekáig csak annyiban foglalkozott Erdéllyel vagy erdélyi kérdéssel, amennyiben általános témái ezt megkövetelték. A *t. Házból* c. karcolataiban el-elejtett egy-egy csípős megjegyzést az erdélyi képviselők rovására, de mindez az illető pártállásától, illetőleg a képviselt kerülettől függetlenül került a tollára. Szépirodalmi alkotásaiban, elbeszéléseiben is csak ritkán merültek fel erdélyi származású alakok, maga az erdélyi vidék pedig természetesen kiesett látóköréből.

Az erdélyi táj először a lovagvárok regéiben merült fel: 1885. február 1-én a Magyar Ifjúságban megjelentetett *Csicsóvár* c. történetben a Dés környékén levő várhoz fűződő történetet elevenítette fel, 1885. augusztus elején pedig a Brassó környékén levő *Kőhalom* várának történetéből villantott fel epizódokat.⁶ Az közismert, hogy Mikszáth vártörténeteit különböző történelmi feldolgozások, esetenként forráskiadványok alapján írta, igen kevés azoknak a történeteinek száma, amelyen átsugárzik a személyes látogatás élménye.⁷

⁴ MIKSZÁTH Kálmánné visszaemlékezései. Bp., 1922. 159–160.

⁵ Mikszáth Kálmán Összes Művei (a továbbiakban MKÖM) 26. köt. 85. I. – A jegyzeteket és levélváltozatokat ld. a 214–217 lapokon.

⁶ Ld. MKÖM 36. köt. 49–52., illetőleg 155–157. lapokon, jegyzetek a 267–268 és a 323–324. lapokon.

⁷ Ld. MKÖM 35. kötetben A vártörténetek keletkezéséről szóló bevezető fejtegetéseket a 277–281 lapokon, továbbá a MKÖM 40. köt. bevezető jegyzetét a lovagvárok kötet kiadásának előzményeiről a 149–155 lapokon.

A Székelyföldről írt első Mikszáth cikk 1885. június 5-én jelent meg a Pesti Hírlap hasábjain, *Akik nem zúgolódnak* címmel. A sepsiszentgyörgyi reálskola érdekében a Székely Nemzet hasábjain közzétett felhívással foglalkozott Mikszáth ebben a cikkében, meleg hangon kommentálva a kezdeményezést.⁸ A cikkből kitűnik, hogy úgy tolmácsolta a Háromszék megye kulturális és gazdasági gondjait, hogy nem ismerte sem a területet, sem az odavalósiakat. A karcolatban méltányolta a javaslattevő Császár Bálintnak, Sepsiszentgyörgy polgármesterének körültekintését. A támogató cikket a város lapja, a Székely Nemzet meleg hangú sorokkal fogadta, és feloldva a Pesti Hírlapbeli közlés S-n szignóját, közölte, hogy „Scarron (Mikszáth Kálmán) tollából igen rokonszenves cikkben ad visszhangot Császár Bálint lapunk olvasói előtt ismeretes indítványára. A kitűnő író meleg érdeklődése a Székelyföld iránt hálára kötelezte Háromszék megye közönségét. . .” E bevezető sorok után újra közölték Mikszáth cikkét.⁹ Az az eddigiekből is kiviláglik, hogy valaki felhívhatta Mikszáth figyelmét a Császár Bálint-féle indítványra, és ugyancsak valaki elküldhette a sepsiszentgyörgyi lapnak a pártoló hangú cikket. Az alábbiakból majd kiderül, hogy ez a valaki Beksics Gusztáv volt, a szerkesztőségi kollega, aki 1884-től Sepsiszentgyörgy szabadelvű párti országgyűlési képviselője is volt. Meg kell jegyeznünk, hogy az *Akik nem zúgolódnak* című karcolat volt az elindítója Mikszáth és a székelység kapcsolatának.

A személyes ismeretségre is hamarosan sor került: 1885. okt. 3-án Mikszáth Beksics Gusztáv társaságában Sepsiszentgyörgyre utazott, ahol néhány napot időztek. Beksics találkozott választóival, részt vett különböző programokon. Mikszáth mindenütt követte szerkesztőségi társát, sőt egyedül is kirándult a környékre. Erről az utazásról szól a hat részből álló *A székelyek között* című, a Pesti Hírlapban 1885. okt. 9. és okt. 15. között megjelent cikksorozata.¹⁰ Ez alkalommal Mikszáth személyesen megismerkedhetett Császár Bálinttal, a város polgármesterével, a szabadelvű párt helyi korifeusával. De találkozhatott Málik Józseffel, a Székely Nemzet c. lap szerkesztőjével is. Ennek bizonyossága, hogy a látogatást követően feltűnnek Mikszáth cikkei a Székely Nemzet hasábjain. Azonnal közölték, 1885. okt. 11. és okt. 17. között – a Pesti Hírlapból átvéve – *A székelyek között* c. cikksorozatot, majd 1885. november elején az *Egy kis emlékezés Aporra* című megemlékezését jelentették meg, ugyancsak átvéve a Pesti Hírlapból az anonim írást.¹¹

Az 1885 őszen kialakult személyes kapcsolat a következő évben tovább mélyült. 1886. január végén és február elején Mikszáth újból Beksics társaságában utazott Háromszék megyébe és részt vett Nagy Károly szotyori birtokosnál megtartott Károly napi lakomán. Ezen a közepesre méretezett névnapozáson a „nevezett birtokosnál – ahogy a Székely Nemzet fogalmazott – jó barátainak és tisztelőinek nagy száma, akik Háromszék megyének előkelő férfiaiából és köztisztviselőiből ötvenhatvanan jelentek meg. . .”¹² Pontosabban szólva: a névnapon ott voltak a megye politikai közhangulatának alakítói. Mikszáth erről a második utazásról újabb cikket írt az Ország–Világ számára a *A mi külön Tündérországunk* címmel.¹³ Karcolatában részben újból összegezte az előbbi cikk lényegesebb benyomásait, de írását az ismételt élmények más színekkel is gazdagították. Valószínűleg az 1885-ös cikksorozat visszatérő elemei következtében a Pesti Hírlap nem közölte az Ország–Világban megjelent karcolatot, de nem vette át a Székely Nemzet sem. Pedig az utóbbival tovább mélyült Mikszáth kapcsolata.

A sepsiszentgyörgyi kormánylap az 1886-os év folyamán hat alkalommal közölt Mikszáth írást. Februárban két ízben jelentetett meg részleteket az akkor könyvkereskedői polcra került *A tisztelt Ház* című kötetből,¹⁴ március 26-án (négy nappal a Pesti Hírlapbeli közlés után) megjelentette az

⁸ MKÖM 70. köt. 65–68 lapok és a hozzá fűzött jegyzetek a 267–268 lapokon.

⁹ Székely Nemzet, 1885. jún. 9. 88. sz. 1., 2. l.

¹⁰ Ld. MKÖM 71. köt. 37–51 lapokon és hozzá fűzött jegyzetekben részletesen szólunk az úti programról és Mikszáth ünnepléséről is a 238–242 lapokon.

¹¹ Ld. MKÖM 71. köt. 237–238., illetőleg 265. l.

¹² Székely Nemzet, 1886. febr. 2.

¹³ Ld. MKÖM 72. köt. 17–24 lapon és a jegyzetek a 258–260 lapokon.

¹⁴ Febr. 4. 19. sz. 3. l. és febr. 6. 20. sz. 3. l.

Azok az öregek c. rajzot, május 15-én pedig *A tyúkprókátor* címmel újra közölte az 1884 legvégén keletkezett *Leveles menyecskék* c. elbeszélést. A címváltozat és a két évvel korábban közzétett írás újra felbukkanása egyértelműen arra mutat, hogy az erdélyi lap kezdeményezésére Mikszáth küldte el az elbeszélés szövegét. 1886. júl. 1-én a Székely Nemzet átvette a Vasárnapi Újságból a *Gyermekek a mezőn* c. képmagyarázatot, a következő szöveget fűzve az íráshoz: „Mikszáth Kálmán írja Vas. Újs. vasárnapi számában ezt az üde, élettelijs rajzot a falusi gyermekek boldogságáról. A kedves csevegést Mannhaimer Ágost egy szép képe teszi még elevebbé.” Végül az év októberének elején Mikszáth a Székely Nemzet számára tetemesen kibővítette az 1884 szeptemberében a *Gondúzó* hasábjain megjelentetett, Hatvani Istvánról szóló, *A magyar ördög* c. elbeszélését, s az átformálás során a címet is megváltoztatta *Az ördögös professzorra*.¹⁵

Visszatérve az 1886. év eleji szotyori névnap i látogatásra, érdemes figyelni arra, hogy ezt követően valamilyen formában kiszivároghatott Mikszáth képviselői aspirációja. *A tisztelt Ház* című kötet második kiadásáról az Ország–Világ február 20-i számában Bródy Sándor B–y S–r szignóval hosszabb írást közölt Mikszáth könyvéről a következő figyelemre méltó címmel: „Mikszáth, a politikus”. Ebben a kritikában megpróbálja Mikszáth sikerének titkát elemezni. Eközben Bródy a következő megjegyzést tette: „Azt mondják – akik értenek hozzá –, hogy a jövő országgyűlésnek egészen más képe lesz, mint a mostaninak. Nem akar az ember ijesztetni senkit, de mégse lehet kívánni, hogy öt évre csak olyan képviselőt válasszanak a hívek, mint amelyet három éve. Tartósabb időre erősebb matéria kell. Tanult kortések és kipróbált pártelnökök úgy vélik, hogy sok gazdag ember lesz benn a parlamentben. Az írókból persze mennél kevesebb. S ez a kis szám is – úgy sejtik – új numerosokból fog kitelni. Itt–ott arról beszélnek, hogy Mikszáth is bemenne. . . Ó, be szép lesz az az első karcolat, melyet Mikszáth mint mameluk ír meg a mamelukok Házáról! Mily érdekes lesz második elbeszélőnk, mint debatter! Milyen elhagyottak lesznek a szépirodalmi társulatok ülései, s milyen tömve a hölgykarzat a Sándor utcai házban! S mily érdekes, ha csak elképzelni is egy olyan ülést, melyben az én politikusom is részt vesz! . . .”¹⁶ Ezt követően Bródy elképzelte, hogy Mikszáth a kormányparti padokból milyen szónoklatot fog tartani a költségvetés támogatására. E soroknál Bródy valóságos stílus-paródiát komponált.¹⁷

Alig egy hónap múlva, 1886. március 26-án Mikszáthot a függetlenségi pártiak is névnapozásra hívták, Ugron Gábort ünnepezték a pesti „Vadászkürt”-ben. Mintegy negyvenen, többségükben függetlenségi párti képviselők és Ugron barátai, valamint tisztelői voltak hivatalosak. A lakomán Mikszáth is részt vett, akire Gulácsy Dezső külön felköszöntőt mondott. Itt adjuk át a szót a Pesti Hírlap egykorú szövegének: „Gulácsy Dezső Mikszáth Kálmánt köszöntötte, aki nem tartozik ugyan a párthoz elveire nézve, de akit mindig szívesen lát a párt a maga körében. Helfy nagy derűtség közt meginterpellálta Mikszáthot, hogy miért udvariatlan és hallgat, s biztosította, hogy addig fogja provokálni, míg nem beszél. Mire Mikszáth körülbelül a következőket mondotta:

Az én kedves bátyám, Helfy Ignác bizonyosan azért nem hagy nekem békét, mert én hat év óta hagyom békében. Kénytelen voltam tehát felállni, de csak azért, hogy nyilatkozzam, miért nem beszélek.

Az lévén a foglalkozásom, ami tisztelt barátom, Ugron Gábor ma említett papjaié, akik a bárányokat megették, de nem tehetem, hogy most magam is beálljak báránynak. (Nagy derűtség.)

Nem. Én a szüzességemet nem adom olcsón (Derűtség.)

De mégis teszek egy észrevételt.

Végighalgattam a részint komolyan, részint tréfásan elejtett panaszokat, hogy nincs egységes célra való törekvés, s nincs elismert vezér a pártban.

¹⁵ Székely Nemzet 1886. okt. 5., 7., 9., 10., 12. számaiban; az átdolgozott változatot a MKÖM előkészületben levő 38. kötetében jelentetjük meg.

¹⁶ I.h. 129. l.

¹⁷ Az ismertetés teljes szövege helyet kapott a Krk 71. kötetében a 359–362 lapokon.

Az meglehet, hogy nincs. De van több, mert én egy egységes pártot fedeztem fel a pártban, amelynek minden tagja *egy ugyanazon célra tör.*

E párt a *kimaradottakból* áll, akik itt ülnek most köztünk (Polónyi, Hegedüs Károly, Pázmándy Dénes) s akiknek van elismert vezérük: Eötvös Károly. (Zajos derűlttség) . . ." A cikk még megjegyzi, hogy a derűs társaság éjfélig maradt együtt.¹⁸

A szotyori és a pesti, a kormánypárti és függetlenségi párti névnapon együttesben való részvétel más-más eredetű volt: de egy bizonyos – és erre Bródy sorai szolgáltatnak bizonyítékul – 1886 elejétől Mikszáth Kálmán már azok közé tartozhatott, akiket számításba vettek a következő, 1887-es képviseléválasztás jelöltjei között.

II.

Mikszáthnak a Székely Nemzetben való írói jelentkezéseiről már előbb szóltunk. A képviselőjelölt-ség felé a döntő lépésre 1887. február végén került sor. De ezt megelőzően fennmaradt Mikszáthnak egy Málik Józsefhez intézett levele, amelyet azzal kezdett: „Kedves Barátom! Török, szakad, megyünk József napkor”, majd arra kéri a Székely Nemzet szerkesztőjét, hogy küldje számára rendszeresen a lapot. A képviselőjelöltség ügyéről viszont a következő két mondat beszél: „Bálint bátyánknak [Császár Bálintról van szó] írtam, hogy az furcsán venné ki magát (Tanárky miatt), ha mi kezdenénk itt a mozgalmat. Ott kell annak nálatok kezdődnie.” Tanárky Gedeon államtitkár az 1884–87-es ciklusban az illyefalvi kerület megválasztott szabadelvű párti képviselője volt. A különböző megbízások ügyekre való kitérés után Mikszáth a levelét a következőkkel zárta: „A lapot, kérlek alázatosan, okvetlenül haza címeztesd nekem (nem a redakcióba). Képzelheted, milyen érdekes olvasmány lesz az most nekem egy darabig. A viszontlátásig!”¹⁹

A Málik Józsefnek írt levél bizonyítja, hogy 1887 elejére már meg volt az elhatározás a jelölésre. Mint a levélből kitűnik, szervezési és technikai részleteket kellett személyesen tisztázni. A levélben ígért viszontlátás nem a szerkesztő névnapján, hanem Károly napkor következett be: újabb névnap meghívást kapott Mikszáth Szotyorba, Nagy Károlyhoz. Erről a Székely Nemzet 1887. márc. 1-i száma a következőképp számolt be:

„Díszes lakoma volt szombaton este és vasárnap délben Nagy Károlynál Szotyorban, hol a háziúr névnapjára (a »szabadelvű-párti naptár« szerint) mintegy 50-en gyűltek össze a vidék legelőkelőbb férfiai közül. Az estélyen részt vett Beksics Gusztáv és Mikszáth Kálmán is, kik szombaton este érkeztek meg Brassón át, s a vasárnap esti vonattal vissza is utaztak Budapestre. Ott volt a díszes társaságban többek közt: Potsa József főispán, báró Apor Gábor alispán, báró Rauber Ottó, báró Szentkereszthy Béla, Künnle József, kir. tanácsos stb. A gazdag lakomát szellemes pohárköszöntők fűszerezték, s a házigazdán kívül szép felköszöntők mondtak Tisza Kálmán miniszterelnökért, Potsa József főispánért, Beksicsért és Mikszáthért stb.”

A Szotyorba meghívottak személye és közéleti rangja arra mutat, hogy ez alkalommal a közelgő választások is nagy szerepet játszhattak a találkozón. De a kolozsvári függetlenségi párti lap, az *Ellenzék* gyors reagálása is erre utal. „Képviselő látogatása” címmel beszámol Beksics és Mikszáth útjáról, majd megjegyzi: „. . .Hogy jól ettek és ittak, arról tudomásunk van, de hogy a képviselő úrnak a látogatása alkalmával a haza vagy a választók érdeke másképpen lettek szolgálva, arról hallgat a krónika. No, dehát ebéd volt és ez a lényeg.”²⁰

A Székely Nemzet azonnal replikázott. „Valami fáj az »Ellenzék«-nek. Egész bizonyossággal nem lehet tudni: de nagyon fáj neki valami. . . azt szeretné tudni: minő összefüggésben van Károly napja a haza érdekeivel? Végasztalhatatlanok vagyunk, hogy a föladdott rébusz megfejtésével nem szögálhatunk. Gyanítjuk különben, hogy az »Ellenzék« nagyobb összefüggést látna a haza érdekeivel abban a

¹⁸ „Egy politikai jellegű névnap” Pesti Hírlap 1886. márc. 26. 85. sz. 2. l.

¹⁹ MKÖM 25. köt. 18–19. l.

²⁰ 1887. márc. 7. 53. sz. 3. l.

körülményben, ha csupa Miklósokat írta be a keresztlő pap a matrikulába? ”²¹ – Meg kell jegyezni, az Ellenzék szerkesztője Bartha Miklós volt, reá utal az idézett utolsó mondat.

A Székely Nemzet és az Ellenzék csatározása idején, valószínűleg március elején, Mikszáth újabb levélben sürgette Málik Józsefet a lap rendszeres küldésére, és egyben egy kis híryanagot csatolt a levélhez. „Itt küldöm ezt az újdonságot, ha netalán elkerülte volna figyelmeteket, hogy közöljétek valami alakban.” A hír arról szól, hogy Mikszáth *A dzsentri-fészek* c. elbeszélése Horn Ede fordításában megjelent a „Tems” hasábjain. A közlemény a Székely Nemzet 1887. márc. 8-i számában, a napi hírek között jelent meg. Tehát ennek alapján megállapítható, hogy a levél 1887. március 4. körül keletkezhetett. Folytatva Mikszáth sorait, a közleményre vonatkozó mondat után megjegyezte: „Most már nagy fontosságú a ti lapotok rám nézve, hogy mit közöl s hogy hébe–hóba emlegetésbe hozza nevemet.” E mondat után különböző információk következnek, majd a záró bekezdés a közelmúlt személyes találkozásra utal. „A főispánt nehezen várjuk Pestre, mert most már teljesen kihevertük a szotyori mulatozást.”²²

A szotyori látogatás és a kirobbanó hírlapi polémia egyértelműen arra utal, hogy Mikszáth belekerült a korteskedés forgatagába.

Orbán Balázs az Ellenzékben cikket jelentetett meg a székelyföldi kerületekről. Ilyefalváról a következőket írta: „Az ilyefalvi kerület is azt hiszem, hogy jóllakott az importált portékákkal, s bár megkezdődött a pogányok szemleútja, azt hiszem, hogy egy jóra való székely jelöltel könnyen meg lehetne győzni a Nagy Károly-féle szotyori nagyságokat, hogy ez a nép, a hősöknek ez ivadéka, nem ő érette van teremtve, s nem az ő peculiumát képezi, hogy már jó előre ihasson az ő bőrére. . .”²³ Orbán Balázs megpendítette a jelszót: helybeli függetlenségi jelöltet kell állítani a székely kerületekben, így Ilyefalván is. A Székely Nemzet március 17-i cikkében hosszan idézte Orbán cikkét, gúnyolta megjegyzéseit, majd a következő sorral rekesztette be a polémiát: „Kérjük annak okáért Orbán Balázs urat: jöjjön, paktáljon, egyezkedjék velünk. Mert félünk, erősen meg vagyunk ijedve.”

Tíz nap múlva az Ellenzék már közölte a kiszemelt helyi jelölt nevét: „Az ilyefalvi kerület ellenzéki választói gróf Bethlen Gergelyt óhajtják jelöltnek fölkérni. Nem ismerjük a gróf elhatározását, de ha vállalkozik e kerület képviselőjére, gratulálhat magának a székelység, hogy buzgó és elvszilárd férfiú meggyőződésére bízhatta parlamenti képviselőjét.”²⁴

A Székely Nemzet még nem nevezi néven a kormányparti jelöltet, de gúnyos hangon utasítja vissza a sugallt ellenzéki jelölést a március 27-én megjelent válaszban:

„. . . Mi megnyugtathatjuk az Ellenzéket, hogy az ilyefalvi kerületben efféle jelölésről senki semmit sem tud. S ha a kombinációba hozott gróf, az ilyefalvi kerület eddigi ellenzéki jelöltjeinek sorsát nem ismervén, » vállalkoznék « is a jelöltségre, olyan párttal és a pártnak olyan népszerű jelöltjével találna szembe magát, hogy az biztossá teszi előre is a bukását. . .”

A választási előkészületek már országszerte javában folytak, fokozódtak az erdélyi kerületekben is. Újabb nevek, újabb kombinációk bukkantak fel. Mikszáth Kálmán neve a Székely Nemzet 1886. április 2-i számában szerepelt: közölték Beksics Gyuláné Bogdanovics Krisztinának „Az én kis világom” című, Bogdanovics György álnévvel megjelent, kis kötete elé írt Mikszáth előszót és a kötetből „A dandy felesége” c. elbeszélést.

Mikszáth Kálmánnak mint kormányparti képviselőjelöltnek nevét az Ellenzék írta le 1887. ápr. 20-án egy mérges hangú cikkben, melynek Mikszáthra és Ilyefalvára vonatkozó részét az alábbiakban közöljük:

„Az ilyefalvi kerületben határozott jelöltje egyik pártnak sincsen. Azonban a hír szárnyain a következő nevek kolportáltak. A kormánypart jelöltjeképpen: Mikszáth Kálmán. Mikszáth a fiatalabb nemzedék híre kapott írója, ki úgy látszik, Beksiccsel baráti lábón áll; B. pedig annak

²¹ 1887. márc. 10. 2. l.

²² MKÖM 25. köt. 19. l.

²³ Ellenzék, 1887. márc. 12.

²⁴ 1887. márc. 23. 1. l.

idejében Jókai kíséretében és mint Sepsiszentgyörgy város képviselője megösmarkedvén a háromszéki dzsentrivel, Szotyorba hozza magával Káruj napjára. Ez alkalommal felköszöntötte mint képviselőjelöltet, megesküdvén arra, hogy a székelyek e derék tót embernél különb magyart nem kapnak, erősítette, hogy kormány, végrehajtó bizottság, írói kör mind mind kívánja ezt. A toast elhangzott. A szomszéd asztalnál ferblit játszott a nemes vármegye, egyik történetesen a viharos éjlen percében elkialtja magát »forpász«, a többi reá »cupász!« Mikszáth magára vette. Beteg lett. Hangja elakadt. Aludni ment.

Az ellenzék jelöltje: gr. Bethlen Gergely. Pártállása és családi összeköttetése révén legtöbb kilátása lenne. . .”.

Valószínűleg az Ellenzék cikke alapján közölte a Pesti Napló 1887. ápr. 23-i számában írónk jelölésének várható tényét: „az ilyefalvi kerületben határozott jelöltje egyik pártnak sincsen. Azonban a hír szárnyán a következő nevek kolportáltak: a kormánypárt jelöltjeként Mikszáth Kálmán. Mikszáth a fiatalabb írói nemzedék jeles tagja, de hogy megválasztják-e itt, ahova Beksics hozta el őt, az bizonytalan”.

Az ellenzéki lapok híreszteléseire a Székely Nemzet végül április 28-án nyilatkozni kényszerült, felsorolta a kormánypárt Háromszék megyei tervezett jelöltjeit. Ilyefalváról a következőket írták:

„Az ilyefalvi kerület jelöltjéül Mikszáth Kálmán kitűnő írónkat fogja a szabadelvű párt fölléptetni. Mikszáth egyénisége iránt parlamenti körök pártkülönség nélkül a legrokonszenvesebb véleménynek adtak kifejezést jelölése hírére. Nem valószínű tehát, hogy az ellenzék bármely oldalról is ellenjelölt felállításával zavarná meg azon szép összhangot, mely hazánk eme kitűnő írója jelölésében oly tiszteletreméltó egyetértéssel fog nyilatkozni.”

A sepsiszentgyörgyi szabadelvű párti lappal egy napon jelentette meg a jelöltekkel kapcsolatos álláspontját a kolozsvári Ellenzék is, Mikszáthnak változatlanul csekély esélyt jósolva:

„Így áll a dolog az ilyefalvi kerületben is. Rosszul értesült lapok írhatják, hogy Mikszáth Kálmán a jelölt és hogy nagy a »lelkesezés« —, de a tény az, hogy itt sem volt még értekezlet, itt sem történt jelölés, hanem olvastuk a legújabb 32 millió adósságcsinálást, s abbéli aggodalmunkban, hogy a mostani és a jövő nemzedék terhére milyen könnyelműen csinálja a kormány az adósságot, bizony nem nagyon lelkesedünk.”²⁵

Május-közepén az Ellenzék újabb adatot közölt Mikszáth helyzetének bizonytalanságára: olyan hírek jártak, hogy a szabadelvű párton belül is támadhat ellenjelöltje. A cikk — amely egy helyi tudósítótól származott — a következőképpen hangzott:

„Az ilyefalvi kerületben a kormánypárt vajúdik. Felülről forcirozzák Mikszáthot, míg az itteni párt helybelit óhajtana fölléptetni. Hangzik olyan óhajtás is, hogy Szentkereszthy Béla báró itt lenne renumerálható a múlt választások alkalmából elköltött nagyobb összegért. Mi fog történni? Nem tudom. Annyi tény, hogy a múlt választás alkalmával mesterkéltnél többség bomlásnak indult.”²⁶

A Székely Nemzet a jelek szerint távol tartotta magát a további személyi kombinációk szellőztetésétől, a személyeskedés helyett sokkal többet tett Mikszáthért: a tárcarovatban, a vonal alatt, hat hasábos cikkben méltatta írói és publicisztikai pályafutását.²⁷ Az Mp. álnévvel jelölt tárcá-cikk — mint ahogy a szövegből kitűnik — helyi szerzőtől származott, így a szignó feloldása eddig nem járt eredménnyel. Azt is hozzá kell tennünk, hogy valamivel több mint a fele a »Frivol akta« kötet kiadásában Törs Kálmántól megjelent pályakép nagy részt szó szerint való átvétele. A cikk bevezető és befejező részét, mint a választási előküzdalem érdekes és teljesen elfelejtett, így ismeretlen dokumentumát, az alábbiakban megszólaltatjuk:

„Mikszáth Kálmán

Ha én itt a fekete vonal alatt politizálni szoktam volna, rám foghatnák, hogy most »alkalmi« tárcát írok abból az ötletből, hogy Mikszáth Kálmánt a Székelyföld egyik legtekintélyesebb választókerülete

²⁵ Ellenzék, 1887. ápr. 28.

²⁶ Pártélet c. cikkből; 1887. máj. 16. 2. l.

²⁷ Székely Nemzet, 1887. máj. 26. 1–2. l.

mandátummal szándékszik megkínálni. Pedig dehogyan. Ez a rovat nem politikusoknak való. Akik ide bé szoktak nézni, azok sohasem hallották jó Péchy Tamásnak a csengettyűjét; Csanády bácsinak a kacsakaringós mondásait pedig híréből sem ismerik.

Megvan nekem itt a »saját külön« olvasóközönségem; azoknak el-elbeszélgetek néha-néha, s amit itt elmondogatok, azt nem váltják be kortespénzre a választások napján.

Mikszáth néhány év alatt a közönség kedvence lett. Most már el sem igen lehetünk az ő eleven rajzai nélkül, s szinte bosszankodva tesszük le a Pesti Hírlapot, ha nincs benne »tisztelet Házból«, ha Scarron össze nem cserélgeti abban a lapban a maga fejét a Horváth Gyuláéval, s ha az az újság a Mikszáth humoros apróságai nélkül talál megjelenni. »Nincs benne semmi« – mondjuk –, s kedvetlenül tesszük félre az újságot.

Pedig ír ő igen sokat a Pesti Hírlapon kívül is. Azok a jóízű rajzok, elbeszélések, nevetető karcolatok, amik külön kötetekben láttak napvilágot, most már nemcsak a mi magántulajdonaink többé. Ismeri már azokat a fél Európa. Le vannak fordítva angolra, németre, franciára; fordítják svédek, a lengyelek is. Attól kell félnünk, hogy nemsokára úgy kell visszareklamálnunk Mikszáthot a külföldtől; elveszik egészen tőlünk.

Mikor egy-egy új kötete megjelenik, valóságos ünnepe van olyankor a könyvpiacnak. Mohón veszi és olvassa a közönség, s aztán örökös tárháza marad az a szellemes ötleteknek, mintája a magyar zamatos stílusnak.

Néhány nappal ezelőtt jelent meg tőle ismét egy új kötet: »A fészek regényei«. Őt elbeszélés van benne, egyik szebb a másikkal; megkapó drámai mozzanatokban, a lélektani válságos állapotok rajzolásában gazdag részletekkel. A »Tavaszi rügyek« című a Vasárnapi Újságban jelent meg szép illusztrációkkal: azt ismeri már a közönség. A »Becsületes Gyuri története« a Kisfaludy Társaság ünnepi közgyűlésén lett felolvasva. Egyik legszebb darabja a kötetnek »Egy fiúnak a fele« című. Igazi költői alkotás, zseniális ötlet, amelynek beféjezése megkapóan kedves. [A következőkben röviden ismertetni az elbeszélés tartalmát.]

Mikszáth Kálmán egyénisége, modora, szavai és tettei egészen azokból a betűkből vannak öntve, amiket rajzaiból, karcolataiból olvasunk. Társaságban zseniális ötleteit szikrázó elmeéllel, kedélyesen mondja el; nincs azokban semmi terjengősség vagy pátosz, nincs azokban hiábavaló cafrang; egyszerűen beszél, de az attikai só olyan jóízűvé teszi, hogy az ő Gömör megyei kedves dialektusával órák hosszat gyönyörűséggel hallgatná az ember.

A nagyobb tehetségekkel együtt szokott járni rendszeresen egy égi adomány is: a *nagy szív*. Jó lelkét, jó szívet ismeri mindenki. Mikor Háromszéket meglátogatta, velem volt künn egy kis faluban, ahol apróra nézte a székelyeket – *ithon*. »Beh sok drága anyag van itt fölhalmozva, – mondta –, beh kár, hogy erről mi odafönn olyan keveset tudunk.« S a részvét hangja megszólalt a Pesti Hírlapban: heteken át írta a tárcáit a székelyek földjéről, hadd ismerjék meg ezt a mi elhagyott, magára maradt népünket minél többen.

Nemrégiben »Frivol akta«, »Brezói ludak« stb. cím alatt egy kis gyémántkiadású kötet jelent meg a Révay testvérek bizományában. Ehhez a kötethez záradékképpen Törs Kálmán írt a Mikszáth életrajzhoz néhány adatot. Jellemzésül ideiktatunk azokból néhányat. Ezt követően a cikk írója három hasábon összegzi Törs esszéjét.

„Budapest előkelő világa: – fejeződik be a tárca – arisztokraták, főpapok, országgyűlési képviselők, az írók, művészek pártkülönbség nélkül, nagy örömmel fogadták a hírt, hogy Mikszáthot az ilyefalvi választókerület szándékozik beküldeni a parlamentbe. Mikor azt a jó hírt meghallották, nem volt ott párttekintet többé: mamelukok, szélsőbaloldaliak, egyesült ellenzékiek csoportosan lepték körül, s össze-vissza ölelgették:

– Valahára! – mondták. – Itt van a helyed az ország törvényhozói között.

Hogy ott lesz-e, azt én nem tudom, de nem is firtatom, lévén ez a hely a nempolitikának szánva. . . .”

A Székely Nemzet meleg hangú tárcájára a kolozsvári Ellenzék újabb rosszmájú megjegyzéssel reagált, és egy újabb függetlenségi párti ellenjelölt, most már íróember fellépését helyezte kilátásba. A rövid glossza, amely május 31-én jelent meg, a következőképpen hangzik:

„Az ellenzék e pillanatban még jelölt nélkül áll. A kormánypárt jelöltje Mikszáth Kálmán, kit Nagy Károly erőszakol a kerületre, és aki még mindig nem tudta azt a népszerűséget megnyerni, amely még a Pótsa főispánnak központilag kiutalt 25.000 Ft mellett is szükséges, ha ott képviselő akar lenni. Az ellenzéknek mindenáron lesz jelöltje, s ha Benedek Eleket, az Erdővidékről származott kiváló íróat az ellenzék oda megnyerheti, a Mikszáth mandátuma a legnagyobb mértékben kétségessé lesz téve.”

Így zajlott az egykorú hírlapi szócsata. Ide kívánczik egy későbbi, Mikszáth megválasztását követő időből származó satirikus reflexió is. 1888 májusának végén jelent meg önállóan „Nemíró” szignóval és „A nem igen tisztelt Házból” címmel egy verses paskvillus. A művecskének álnév mögé rejtőzött szerzője a függetlenségi párti Meszlényi Lajos volt, ki – mint az alcímben jelezte – „szabadon Mikszáth Kálmán után” élesen csipkelődő hangon szólt írónk politikai karrierjéről. Allúzióként azt is megemlítette, hogy Mikszáth már korábban – feltehetően 1881-ben – szeretett volna függetlenségi párti képviselő lenni, de akkor az ellenzék korifeusai nem tartottak rá igényt. Viszont 1887-ben Mikszáth Kálmán Tisza Kálmán és a pártkassza segítségével megszerezte az ilyefalvi mandátumot. A pamflet a műfajhoz illően szólt a korteskedés fordulatairól, majd a mikszáthi parlamenti karcolatok stílusában sorra bemutatta a kormánypárt vezetőit és hangadó személyiségeit. Meszlényi Lajos füzetcskéje a parlamenti körökben élénk feltűnést keltett. Néhány nappal megjelenése után Mikszáth „A mai ülésről” című parlamenti beszámolójában öniróniával, külön fejezetben reagált a szenzációra: „Csupa sátáni mosoly villogott felém mindenünnét – írta. – No de nem is kívánom a sajnálatot; már a Biblia mondja, aki kardot ránt, kard által leszen kimúlása. Hiszen már csakugyan nem lehetett túrni a garázdálkodásaimat.” A replika gunyoros hangnemét Mikszáth mindvégig megőrizte, az ellenzék „első komoly akciójaként” aposztrofálta Meszlényi álnéven kiadott verses pamfletjét.²⁸

III.

Míg a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzet és a kolozsvári Ellenzék között folyt a választási szócsata, addig Mikszáth a Pesti Hírlap hasábjain úgy írta parlamenti karcolatait és más tárcacikkeit, mintha még mindig annyira kívülálló és közömbös megfigyelője lenne a választási előkészületeknek, mint az előző alkalommal, 1884 tavaszán.

Alig kezdődött meg a karácsonyi szünetet követően a parlament üléseinek sorozata, már feltűntek Mikszáth karcolataiban a közelgő választások apró jelei. 1887. jan. 21-én *A t. Házból* című karcolatába egy Szontagh Pál előadta korábbi választási anekdotát szőtt, ezzel is érzékeltetve a folyosó érdeklődésének irányát.²⁹ A jan. 25-i ülésről szóló beszámolójában egy antiszemita és függetlenségi párti képviselő összetűzésének okát keresve megjegyezte: „Valóban, a torzsalkodás háta mögött kilátszik a mandátum lába. (Mert az antiszemitáknál lába van a mandátumnak, a habarékoknál gyomra.) Az antiszemiták jól tudják, hogy csak a szélsőbaltól hódíthatnak kerületeket. A függetlenségi is érzik ezt.” Az idő múlásával a parlament munkájában, a szónokok felszólalásában Mikszáth mind inkább érzi és olvasóival érezteti is, hogy egyre többen az új választásokra gondolnak, sokasodik a képviselők „hazabeszélése”, azaz olyan témák pendítése, amelyek alkalmasak arra, hogy otthon a választók fokozottan érezzék, mennyire szívén viseli képviselőjük a sorsukat. A febr. 4-i ülésen Lukács

²⁸ Mikszáth „A mai ülés” című karcolata 1888. jún. 9-én jelent meg, a MKÖM előkészületben levő 76. kötetében fog a szöveg helyt kapni. Az íráshoz kapcsolódó jegyzetapparátusban közzé fogjuk tenni a Mikszáth Kálmán publicisztikai és politikai pályaképét az ellenzék szemszögéből, a satíra eszközeivel felvázoló ritka és érdekes dokumentumot, Meszlényi Lajos „A nem igen tisztelt Házból” című paskvillusát is.

²⁹ Az alábbiakban idézett Mikszáth cikkek a MKÖM sajtó alatt levő 74. kötetében fognak megjelenni.

Gyula szalontai függetlenségi párti képviselő éles hangon szóvá tette a választási lajstromok körüli visszaéléseket. Mikszáth leírta, hogy sorra gratuláltak neki barátai: „Meg lehets elégedve a sikerrel” – mondották neki. „Nem egészen – felelte búsongó hangon –, mert csak egyszer utasított rendre az elnök. Márpedig Szalontára legalább háromszor kell.” Egy másik alkalommal, a febr. 13-i *A t. Házból* című karcolatban Lázár Ádám felszólalását Mikszáth ironikusan azzal indokolja, hogy a képviselőnek „eszébe jutott a hazai szülőföld, amelynek a következő választásra, úgy látszik, Lázár Ádám nem akar eszébe jutni”, s ezért polémiába bocsátkozott az előtte szóló kormánypárti honatyával. A rohamosan közeledő választások egyre inkább rányomták a bélyeget a parlamenti életre. A márc. 10-i *A t. Házból* c. karcolatának bevezetőjében Mikszáth ezt a következőképpen érzékeltette: „Az elfogyó mandátum már nem ad elég világosságot. Kevesen vannak itt, kevesen beszélnek és keveset. Csak a biztos kerületek »urai« ülik még a folyosót és a padokat, a bizonytalan kerületek »rabszolgái« már odahaza »dolgoznak« a quiquenus mellett, amely öt esztendőre biztosítja a békét.” A márc. 20-i ülésről szóló beszámolóban már fő helyre kerülnek a választási előkészületek. Két korteskedési anekdotával is érzékeltette Mikszáth a képviselőkben kialakult belső feszültséget, és ezekhez még hozzáfűzte: „Az esze mindenkinek otthon van, csak a testével van itt.” Az április folyamán írt karcolataiban is vissza-visszatérő téma az újramegválasztásáért aggódó képviselő. (Ld. az ápr. 2., 3. és 19-i *A t. Házból* c. karcolatok illetően leírásait.)

A parlamenti karcolatokon kívül más tárcáinak is a közelgő választás a témája: ápr. 24-én ennek jegyében keletkezett a „*Több mint bizonyos*” című cikke. Röviden áttekintette az 1861 óta kialakult korteskedési szokásokat, jellemezte az előkészületek pillanatnyi állását, és írása végén egy képben villantotta fel a következő országgyűlés pártalakulását: „A bal oldali folyosón csupa antiszemita tanyáznak. Biz ezek megszorodtak derekasan. Hanem ahelyett a habaréki vonal centrumbéli szélé teljesen eltűnt és a függetlenségi párt kockája is keskenyebb lett a terem bal oldalán. A terem egyébként gyéren van benépesedve. . . Könnyű azonban kitalálni, miért jöttek össze a mai érdekes ülésre annyi kevesen. A belvárosi templomban valami díszmise van, s a papság mind oda ment. Annyi papot küldtek fel a kerületek, hogy azoknak a hiányát nagyon is meg lehet érezni.” Két hónappal a választás előtt adott prognózis csak részben vált be: az 1884-es választásokon, a tiszeszlári per keltette hangulatot képviselői székekkel kamatoztató antiszemita frakció az 1887 júniusi választásokon nem hogy növelte volna mandátumait, hanem alaposan megfogyatkozott, a pap-képviselők száma sem gyarapodott, sőt kissé csökkent. A mérsékelt ellenzék, a habarék párt létszámcsökkenése viszont bekövetkezett.

A választási előkészületek témája különböző műfaji megformálásban is visszatért. Mikszáth két képzeletbeli riportot is írt. Az egyik, a *Beszélgetés a közvéleménnyel* című, általános jellegű, írói eszközökkel állítja elének az álmában nagy nehezen megtalált öregurat, a Közvéleményt, aki már nem foglalkozik semmivel, a közelgő választások ügyét is három leányára bizza, akik közül a legszebb vak volt, a középső túlcicomázottan hiú, a harmadik csúf volt és kapzsi.³⁰ Mikszáth másik képzeletbeli riportja a máj. 13-án megjelent *Párbeszéd egy „angliussal”* címet viseli, és a publicisztika eszközeivel ironikusan azt a kérdést poentírozta, hogy sem a kormánypárt, sem az ellenzék nem a fővárosba összpontosította erejét, hanem vidéken léptette föl vezető politikusait. A főváros tíz kerületéből nyolcban a középszer emberei vetélkednek a mandátumért, egyik-másik esetben még az „ellenjelölt” is ismeretlen kormánypárti férfiú. Mindezeket a tényeket egy képzeletbeli angol konzervatív újságíró-képviselővel folytatott gigondolt beszélgetés formájában írta meg Mikszáth.

A választási előkészületek idején, május derekán nyílt meg a fővárosban, a városligeti Iparcsarnokban az „erdélyi bazár”, amelynek az volt a célja, hogy biztos piacot keressen Erdély ipari, de különösen háziipari termésének. Mint székelyföldi kerület várományosa, Mikszáth meleg hangon írt az eseményről. Tárcája bevezetőjében jelezte a székelyeket szorongató gazdasági nehézségeket, és a házi

³⁰ Jubileumi kiadás 45. köt. 76–84 l. – Rubinyi a megjelenés idejét tévesen 1885. ápr. 8-ára tette, helyesen 1887. ápr. 8.; a MKÖM előkészületben levő 38. kötetében az elbeszélések között fog majd megjelenni.

ipar produktumaiban látta a gazdasági problémák fokozatos megoldásának módját. Ennek a cikknek kézírata fennmaradt³¹ és ez a kézirat-variáns őriz egy olyan kihúzott mondatot, amely megörökítette az erdélyi képviselőjelölt, Mikszáth Kálmán indulatát. A cikknek egyik mondata után, amelyben a székelység nehéz anyagi helyzetéről és gazdasági elzártságáról szólt, a következő megjegyzést tette: „Csodálatos, hogy éppen ilyen viszonyok közt kezdik hangoztatni, hogy csak »helyi embert válasszunk képviselőnek«. Rossz jelszó az éppen annál a népnél, mely mostoha viszonyai” – a gondolat itt megszakadt, az önkontroll kihúzta az újságíró Mikszáthtal a képviselőjelölt Mikszáthot foglalkoztató gondolatot. Az utalás a kolozsvári Ellenzéknek a fentiekben idézett, helyi jelöltre vonatkozó hadakozására akart reagálni. Mikszáth jobbnak látta mellőzni még ezt a megjegyzést is, megtartani az addig megőrzött és a továbbiakban is megtartott kívülrőlállását.

Még a májusi hónapban is ülésezett az országgyűlés. Mikszáth a tárgyalásokról – ha nem is mindegyikről, mert egyre több volt a formális ülés – beszámolt olvasóinak. A máj. 7-i *A t. Házból* c. karcolatának „A jelöltség lázáról” alcímű, bevezető részében a képviselőkön tapasztalható nyugtalanságról elmélkedett: „Kevesen érzik már a képviselői állás méltóságteljes nyugalmát, csak a jelöltség izgalmait. Nincsenek többé honatyák, csak honvőlegények. S nem szűz a mátká, akivel jegyben járnak, hanem mindenik egy-egy kacér özvegy menyecske, aki csal és csalatja magát. A szegény jelöltek valószínűleg tükön ülnek: a legkényelmetlenebb érzés a világon. Akinek ellenjelöltje van, az ellenjelöltjétől fél, akinek még nincs, az attól fél, hogy lesz. Mindenki fél. .” és még vagy másfél hasábon eseteli a várakozás izgalmait, a váltakozva érkező jó és rossz hírek felemelő vagy lesújtó hatását.

Május 25-én ült össze utoljára az 1884 nyarán megválasztott parlament. E tényét Mikszáth karcolata címében is kifejezte: *Az utolsó ülés*. Az ünnepélyes ülészszak-záráskor is arról számolt be olvasóinak, hogy „a képviselők még egyszer beültek a padokba, érzékenyen megbámulván a saját névgyeikeket az ülőhelyeiken, azután felnyitották fiókjukat, kiszedvén azokból bajuszpedrőket, Szitányi Bernát a cukkedlijét, György Endre fogkefét – egyszóval, aki mit rejtegetett. . .” A záróbeszéd sorra elhangzottak, a képviselők elbúcsúztak egymástól: „– A viszontlátásra! – hangzott fel itt is, ott is, többnyire siri hangon. Még ott zsebongtak, kóvályogtak egy darabig a folyosón, az előcsarnokban, míg egy óra után elszállingóznak egyenkint. A kapus közömbös arccal nézte, míg az utolsó fogat elrobogott, míg az utolsó alak is kicammogott.”

A parlamenti ülészszak véget ért, megkezdődött a választási hadjárat döntő szakasza.

IV.

A hosszúra nyúlt előjelölés ideje két héttel a választások megkezdése előtt véget ért. A szabadelvű kör 1887. jún. 7-i, illyefalvi értekezletéről Mikszáth lapja, a Pesti Hírlap a következő hírt közölte június 8-i számában, a 4. lapon „A mai nap táviratai” rovatban:

„Sepsiszentgyörgy, jún. 7. (Saját tudósítónk távirata.) Az illyefalvi választókerület szabadelvű párti választói ma délután 4 órakor, Nagy Károly pártelnök elnöklete alatt népes értekezletet tartván Ilyefalva községházában, Kiss Lajos étfalvi református lelkész indítványára *Mikszáth Kálmánt* egyhangúlag nagy lelkesedéssel kiáltották ki országgyűlési képviselőjelöltül.”

A Székely Nemzet 1887. jún. 9-i számában, az újság első lapján részletesen beszámolt a jelölés menetéről. Ezt a közleményt átvette a Pesti Hírlap is, és jún. 11-i számában, a 2. lapon teljes terjedelmében közölte a sepsiszentgyörgyi lap beszámolóját. Mikszáth jelölésére vonatkozó része a következő:

„. . . Kiss Lajos étfalvi ref. lelkész állott most fel. Fennkölt szellemű, lelkes beszédet mondott, melyet a választók gyakori helyeslése és éljenzése szakított félbe. Elmondta, hogy az illyefalvi választókerület értelmiségben és hazafiságban felül nem múlható sehol sem, mert a legutóbbi két

³¹ OSZK Kézirattára, Fol. Hung. 2169/1 153–154 folio. A cikk különben a Pesti Hírlapban jelent meg 1887. máj. 12-én.

választáson is a szellem, az ész s közművelődés tényezőinek adta át a polgári érdemek legszebb jutalmát, a képviselői mandátumot. Ezt a kerületet egy Jókai, egy Tanárky képviselte. Jókaiiban a múzsa fölcent költőjén kívül a hazafit becsülte meg; a költő nagyságát együtt tisztelte meg a hazafi hervadhatatlan erényeivel. S ha az ősapák karddal és fegyverrel szereztek becsületet a székely névnek, ma az unokák, a fiak az ész, a nemzeti közművelődés ápolásában akarnak kitűnni. A költő és hazafi szerencsésen párosul *Mikszáth* Kálmánban, a magyar irodalom eme fényes nagy tehetségében, kinek mély emberismerete, melegen érző lelke, magyar faji és jellemvonása úgy a sajtóban, mint a parlamentben a székely érdekek istápolására megbecsülhetetlen kincsekül mutatkoznak. Ajánlja Mikszáth Kálmánt az illyefalvi választókerület képviselőjelöltjéül.

Mikor a lelkes szónok beszédét bevégezte, riadó éljenzés tört ki, melynek csillapultával Nagy Károly sepsiszentgyörgyi ügyvéd emelt szót. Kifejtette, hogy a székely érdekek el voltak hanyagolva. Hogy országgyűlési képviselőink szavainak és működési terüknek sem erejük, sem eredményök nem volt. Mióta a sajtóban átment a székelyek érdeke, azóta van szó rólunk irányadó körökben is. A civilizált világ eme legerősebb tényezője, a sajtó, nyitva tartja a székely érdekek előtt immár miniszteriumok, parlament és közvélemény előtt az őket megillető utakat. Olyan férfiúra van szükségünk – úgymond –, aki előtt nincs elzárva semmi ajtó; akinek szavát, ha kell, egy fél világrész meghalja. Örömmel fogadja Mikszáth jelölését. Ebben a jelölésben hatalmas fegyvert kap a székelyek érdeke, a világ leghatalmasabb fegyverét – a tollat.

Szűnni nem akaró éljenzés követte a lelkesült beszédet, mely után az elnök az ünnepélyes hangulatnak megfelelő meghatottsággal kijelentette, hogy az illyefalvi választókerület szabadelvű pártja országgyűlési képviselőjelöltjéül Mikszáth Kálmánt egyhangúlag kijelölte. Ismét sokszoros éljenzés dörgött át a termeken. Az értekezlet Mikszáthot a választás napjára meghívta, s a jelöléséről szóló jegyzőkönyvet hiteles másolatban megküldi szeretett jelöltjének. Majd a párt végrehajtó bizottságai alakítottak meg községenként, s ezzel a szépen lefolyt értekezlet Mikszáth Kálmán zajos éljenzése között véget ért.”

Az illyefalvi jelöléssel kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy az 1884–87-es ciklus szabadelvű párti képviselője, Tanárky Gedeon, csak ezen a késői alkalomkor jelentette be hivatalosan, hogy nem kívánja magát jelöltetni a következő ciklusra. Mikszáth – mint láttuk – már az 1887. febr. 14-i levelében jelezte Málík Józsefnek hogy a helybélieknek kellene rendezniök Tanárkyval a jelöléstől való elállás dolgát. Ez a lépés több hónapon át húzódott. 1887. július elején Tanárky Gedeon megvált az államtitkári poszttól és néhány hónap múlva, 1887. november 23-án. hetvenkét éves korában elhunyt.

A jelölést tanúsító jegyzőkönyv kézhez vétele után, 1887. jún. 11-én Mikszáth Kálmán meleg hangú levelet intézett szotyori Nagy Károlyhoz, a szabadelvű párt elnökéhez, ebben megköszönte a belé helyezett bizalmat. A levél politikai és képviselői program is volt egyben.^{3 2}

Budapest, jún. 11.

Mélyen tisztelt Elnök úr!

Ma kaptam meg az Illyefalván jún. 7-én tartott választói értekezlet jegyzőkönyvét, mely szerint engem méltóztattak kikiáltani a szabadelvű párt jelöltjének.

Nehezen találok meg a szavakat, hogy méltón megköszönjem, mert nagy tisztelet rám nézve a bizalom éppen az előkelő kerület részéről, melyet Jókai képviselt, akivel én csak egyben érezhetem magam hasonlóknak: hogy zászlóm ugyanaz. Csakhogy ő zászlót emelt, engem pedig legfeljebb a zászló emelhet.

Amit hát Jókai írt e diadalmas lobogóra, azt én le nem törölöm onnan, hanem csak aláírom.

Elnök úr, méltóztatik ösmerni pártállásomat, hogy a Tisza Kálmán politikájának vagyok híve: örömmel fogadom hát el a jelöltséget az őt támogató választóktól, bár nem minden aggodalom nélkül a

^{3 2}Először megjelent a Székely Nemzet 1887. jún. 16-i számában és a Pesti Hírlap jún. 18-i kiadásában. A MKÖM levelezés kötetében Méreiné Juhász Margit a kronológiának megfelelően közzétette a 25. kötetben, a 21–22 lapon, jegyzetek a 191. lapon találhatóak.

mai világban, mikor olyan méltóság nélküli hajsza folyik a mandátumokért, mintha azok valami javadalmak volnának. Bizony pedig kötelességek azok!

A képviselőjelölt urak többnyire abban törik fejüket, hogy minél többet ígérjenek: én megvallo, a feléle való licitálásban fogom keresni a hatását: minél kevesebbet ígérni, de azt legalább betartani.

Vajon nem lesz-e hátrányomra az is, hogy nem vagyok erdélyi, mióta némely »magvetők« kezdik csinálni Erdély és Magyarország között a vámsorompót a hazaszeretetre nézve is – hogy a magyar haza fiai, akik az egész föld kerekéségén rokontalanok, még itthon is idegenekké váljanak egymás között?

Hiszen felhozhatnék néhány ötletet, amikkel közelebb jöhetnek talán a székelyek szívéhez. Mondhatnám nekik: íme az én szülőmgyémében is azok a hagyományok élnek, amik itt; Atilla szétszórt népének egy része a Mátra tövénél telepedett le, a másik része a székely bércek között. Mondhatnám nekik: »ha a ti elődeitek sokat harcoltak Magyarorszáért, a mi ősapáink véréből is sok folyt el Erdélyorszáért...« De ez véleményem szerint mind nem ide való dolog. Ma már nem élnek meg a nemzetek meséikből.

Nem azon kell most okoskodni, hogy mi volt ezelőtt, hanem hogy mi legyen ezután.

Újra és újra köszönöm a nagy kitüntetést, melyben az ilyefalvi kerület szabadelvű párti értekezlete részesített. Akár győzünk, akár nem győzünk (ámbár oly vezér alatt, mint mélyen tisztelt elnök úr, talán lehetetlen is nem győzni), örökké kellemes emlékem marad a jegyzőkönyv, egy melegítő, buzdító fény sugar a rögs írói pályán, melyet nem egészen dicstelenül jártam meg eddig.

Azért hivatkozom erre, mert e jegyzőkönyv visszatükrözi az értekezleti szónok ékes beszédében, hogy éppen az írói tollra fektet a párt némi súlyt.

De így is kellett annak lennie. Hiszen olyan természetes az, hogy a világ legelső fegyverforgató népe, a székely, ismerje fel leginkább, milyen nyilakkal kell mai napság verekedni.

Én a magaméival testestől, lelkestől odaállok a székely érdekek védelmére.

Méltóztassék ezt kérem addig is közölni a nemes székely választókkal, míg én élőszóval tehetném, egyszerűs mind fogadja mélyen tisztelt elnök úr stb. Mikszáth Kálmán.»

A Pesti Hírlap közlését követően, a Székely Nemzettel egy napon – tehát jún. 16-án és két nappal a tulajdonképpeni választások előtt – a kolozsvári Ellenzék „Egy új levelező” címmel csipkelődő hangú glosszában kommentálta Mikszáth levelét. Ennek szövege azért érdekes, mert hangulatilag elő akarja készíteni a kormánypárti programmal fellépő író további értékelését.

„Mikszáth Kálmán megirigyelte a Beksics dicsőségét, ő is levelet ír a »mélyen tisztelt elnök« útján az ilyefalvi kerület választóihoz. Levelének értéke az, hogy rövidebb a Beksicsénél. Programja ez: »Tisza Kálmán politikájának vagyok híve«. Többet nem mond csak ezt: »Nem azon kell most okoskodni mi volt ezelőtt, hanem hogy mi legyen ezután«. Hogy mi legyen ezután – arról tökéletesen hallgat Mikszáth úr. – Ugyanerről hallgattak Tisza Kálmán, Hegedüs Sándor, Beksics Gusztáv, Sigmund D., Zeyk Károly, Pap Szamolila és sokan mások. A jövőt előre látni nem lehet. Mikszáth sem próféta, aki jóslásokkal foglalkozzék, de azért megköszöni a választók bizalmát, el is fogadja a mandátumot, mert arról értesült, hogy a párt súlyt fektet az írói tollra, s így ő jogcímekkel bír a képviselőségre. Tehát: Mikszáth úr a Tisza politika híve és írói tolla van. Punktum.»

Közvetlenül a választások előtt, még egy újabb esetleges ellenfél felléptéről tudósított a Pesti Hírlap egy helybéli tudósító révén. Ez az új fordulat a következő volt:

„Sepsiszentgyörgyi távirat jún. 17. Mikszáth Kálmán az ilyefalvi választókerületben holnap fog megválasztatni, valószínűleg ellenjelölt nélkül; ide is készült Milassin [Vilmos], de visszalépett. Mondják, hogy Lyka Döme berecki bukása után ráüt az ilyefalvi kerületre, de mindez nem fogja Mikszáth teljes győzelmét kétségessé tenni.»

1887. június 18-án megkezdődött Ilyefalván is a szavazás. Mikszáth Kálmánt ellenjelölt nélkül, egyhangúlag megválasztották képviselővé az 1887–1892-es országgyűlési ciklusra. A Székely Nemzet a következő gyorshírt tette közzé 1887. jún. 19-én:

„Az illyefalvi választókerületben Mikszáth Kálmán ma reggel egyhangúlag kikiáltott országgyűlési képviselővé. Mikszáth nagy hatású beszédében köszönte meg választói bizalmát. Beszédét nagy éljenzéssel és lelkesedéssel fogadta az óriás közönség. Gratulálunk az illyefalvi kerületnek.

Éljen Mikszáth Kálmán!”

Az újság következő számában részletesen beszámoltak a szavazás körülményeiről, a kerületbe érkezett Mikszáth ünnepléséről, és közölték a képviselővé választott Mikszáth Kálmánnak Ilyefalván a szavazóihoz intézett beszédét. Ennek szövege eddig kiadatlan volt³³ és mivel ez volt tulajdonképpen programbeszéde, az alábbiakban teljes egészében közöljük abban a formában, ahogy a helyi lap a beszéd szövegét egy áthidaló bekezdéssel kinyomtatta:

„A szabadelvű párt vagy még helyesebben a Tisza Kálmán politikai irányának vagyok hívé, ki már tizenegy év óta kormányozza Magyarországot. Nagy csodák nem estek azóta, de minden lehető megtörtént. A mesék országában minden nap egy esztendő számított, a valóságos országokban minden tíz esztendő csak egy napot számít. S mit lehet tenni egy nap alatt! (Igaz, úgy van!) Az életerő, a vér, melyet Tisza e tizenegy év alatt a nemzettestbe esztett és pezsgésbe hozott, csak talán lassan és későbbben terjed szét a végtagokba, így a Székelyföldre is, de biztos, hogy előbb-utóbb érezhetővé válik.“

Miután humoros vonásokban festette, mi volt 11 évvel ezelőtt, s mi van most tizenegy év után, át-
tér az ellenzéki pártokra.

»Nálunk, úgymond, egyetlen pártot sem lehet gyűlölni, mert mindeniknek a haza boldogítása a végcélja, tehát mindenik párt tiszteletreméltó. (Közbeiktatások: Úgy van! Amíg magát megbecsüli.) Ebben az országban mi magyarok, mind egy párton vagyunk.

Hanem aztán részletekbe belemenve, sok szó fér a pártokhoz. Itt van például a mérsékelt ellenzék, melynek egyedüli programja a Tisza Kálmán megbuktatása. Tegyük fel azt az esetet, mit különben a gondviselés minél későbbre tartogasson, hogy Tisza Kálmán visszavonul vagy meghal (hosszas, zajos éljenzés), akkor aztán mit fog csinálni a mérsékelt ellenzék, betöltvén összes programját? Otthagyja talán az országgyűlést és megszűnik, nem lévén immár semmi feladata ezen az árnyékvilágon, ahol eleven korában is árnyék volt? (Derűltség.) No, már nem tudom, mit fog tenni, de azt az egyet mégis gondolom, tekintve ezt a hosszú mandátumot és azt, hogy a haza örökéletű kell, hogy legyen, mégis valamilyen programmal indulhatna meg a mérsékelt ellenzék a második évezred felé.

Különben eddig is kevés hasznát vette ennek a pártnak az ország, s amellet, hogy néha egy-egy kirohanást tett a kormány ellen, Tisza állandóan, hogy úgy mondjam, *faiskolónak* használta. (Derűltség.) Innen pótolván a hiányokat, az alkalmasabb elemeket gyakran átültette a saját pártjába.

De ha élehetlen és amellet visszataszító a mérsékelt ellenzék programja, annál hódítóbb és rokonszenvesebb a függetlenségi párté. Mert ki ne akarná Magyarország függetlenségét. Ez a ragyogó álom ott lebeg előttünk is, hogy még egyszer nagyok, hatalmasok és függetlenek legyünk, amint egykor voltunk. Csakhogy akkor még Nagy Lajos kardja szabta Európának a mappákat és nem a Bismarck ceruzája. Mindegy, ha álom lehetett abból, ami valóság volt régen, mért ne lehetne álomból is valóság?

De hogy mikor, azt én se tudom, sőt még Helfy Ignácék sem tudják. Azt csak az Isten tudja, aki ugyan sokat hagyott tudni a jövőre nézve a providenciális államférfiaknak, de mindent mégsem árult el nekik, valamit magának is megtartott.

Ám, ha nem tudjuk a jövőndőt, tudjuk a múltat, s látjuk mennyire óvatosoknak kell lennünk a 67-iki közjogi kapcsaink feszegetésében. A legbölcsebb politika a lassú fejlesztés. Mindennek a végét kell elgondolni és csak azután az elejét.

Hiszen eleget tanulhattunk a történelemből. Századok óta ezen a földön zajlottak a függetlenségi harcok, a Rákócziak, Bocskayak alatt, s mi lett mindig a végük? Az, hogy még szomorúbb korszak következett utánok. Egy szakadatlan életemészto mozgalom akadályozta e nemzetet a haladásban.

³³ A sajtó alatt levő MKÖM 74. kötetében fog először a Mikszáth írások között megjelenni.

Mikor békében voltunk Ausztriával, a háborút óhajtottuk vele, mikor háborúban voltunk vele, a békét óhajtottuk.

A múlt egy jól mutató tükör, s higgyék meg tisztelt választóim, simább annak a feje, aki tükörből fésülködik. (Nagy tetszés.)

A mi édes hazánk függetlensége érdekében igen sok ember *beszél* az országban és nevezi magát 48-as vagy függetlenséginek, de a függetlenség érdekében csak egy ember *dolgozik* és nevezi magát Tisza Kálmánnak.

Mert ez az ország csak akkor lehet független és önálló, mikor sokkal erősebb lesz, mikor aki benne lakik, mind magyar lesz érzésben és talán nyelvben is. Akkor lehet aztán a szélsőbal fényes álmait fontolóra venni, és ha a viszonyok kedveznek, talán meg is valósítani. Már pedig ki tett többet Tisza Kálmánnál a magyar faj és magyar állameszme erősítésére? (Szünni nem akaró éljenek.)

Ekkoráig a háborúra volt berendezve a székely. Minden emberöltőben elvitték a háborúk a fölösleges népességet, mely a kis területen meg nem élhetett volna. Fölöslegest mondtam, de lehet-e a székelyből fölösleges?

Nos, ennek a népnek a békére kell magát berendeznie, s az ipar fegyverével vívni meg az életfenntartás küzdelmeit. Az ördögös debreceni professzor kicsiny szobája egyre bővült, minél több ember gyűlt bele, mert volt egy bűvös amulettje, amivel ezt cselekedte. A székelyek kicsiny hazája is kitágul, befogadja önnön fiát és eltartja, ha azok is a bűvös amulettjeikhez nyúlnak, a gyaluhoz, a kalapácshoz és vésőhöz. «

A képviselő ezután hosszasan foglalkozik még az egyes reformkérdésekkel, érinti a helyi érdekeket és azzal végzi beszédét:

»Eddig az volt a dolgom, hogy a karzatról figyeltem a tisztelt Házát, ezentúl az lesz a dolgom, hogy a Házból fogom figyelni a karzatot – a népet, s különösen a székely népet; azoknak hangulatát, szívdobogását, hogy abból tanuljam a képviselői kötelességemet felismerni.«

V.

Amikor Mikszáth Kálmán az újdonatúj mandátummal visszatért a fővárosba, az országban még javában folyt a választási harc, hiszen a korabeli gyakorlat szerint egy álló hétig tartott a választás, kerületenként más és más napot tűztek ki a szavazás aktusára. Az ilyefalvi kerület a harmadik napon járult az urnák elé. A Pesti Hírlap redakciójában még napokon keresztül érkeztek új meg új hírek győzelemről és bukásról, meglepetést keltő sikertelenségekről. Június 27-én fejeződött be az utolsó kerületben is a szavazás, másnap, június 28-án a Pesti Hírlap tárcarovatában, *A választások után* címmel, *Nekrológ* alcímmel tárca látott napvilágot. A névjelzés nélküli cikket Mikszáth Kálmán írta, szerzőségét a jellegzetes stílusjegyeken kívül perdöntően az bizonyítja, hogy kéziratát a több mint háromszáz cikk, karcolat és elbeszélés autográfja között a Széchényi Könyvtár kéziratára őrzi.

A választási mérleg kezdő mondata, de az egész cikk tónusa és szelleme mit sem változott: „Beállt a síri csönd. Az utolsó ponton, Marosvásárhelyen is megvitatott tegnap a csata mamelukok győzedelmével. Az utolsó beszéd is elhangzott tegnap Jászberényben, az Apponyi Albert gróf szájából: ez volt az utolsó fegyvercsörrenés. Mert a fegyver akkor is csörren, ha lerakják.” Ezt követően az alcímben jelzett szándéknak megfelelően Mikszáth elparentálta a választási küzdelem neves és névetelen elesettjeit, egy-egy találó mondattal jelezve az igazi vagy vélt veszteséget. Megvonja a pártok erőviszonyában bekövetkezett változás mértékét is, szól a mérsékelt ellenzék megapadásáról, a szabadelvű párt gyarapodását pedig egy jellegzetes képpel érzékelteti: „A kormánypárt nem nagyon tombol megszapordása felett, sőt bizonyos kedvetlenséggel veszi, mint az olyan ember, aki rohamosan hízni kezd, félvén a szélhűdéstől. . .” A pártok viszonyain kívül a különböző rétegek arányára is pillant, és mintha az ő helyzetében nem következett volna be semmi változás, veti papírra a következő gondolatot: „Az írók és újságírók közül bejutott Asbóth, Arany László, Mikszáth, Benedek Elek, Bolgár Ferenc, Illyés Bálint, László Mihály, Schwarz Gyula, ami fejtűnő szaporulat, ha hozzáadjuk a többihez.” Az ironikus, csipkelődő tárgyalási módhoz illő a tárca befejezése is:

„Egyszóval sok mindenféle változás történt a részletekben, de azért ez mind semmit sem alakít át a tisztelt Házon, mert szerencsére bejutott Tisza Kálmán is – minél fogva minden marad úgy, amint volt. Az ő kezében ócskává lesz minden új ember, s lehetetlenné minden új helyzet.

És végre is miből állott a tavalyi Ház?

Tiszából, hét miniszterből, egy elnökből, egy csengettyűből és négyszáz egynehány képviselőből.

Nos, ez mind megvan. Mi változott hát? A jövő parlamentben is Boer Antal lesz a legöregebb ember és Beöthy Algernon a legfiatalabb.”

1887. szeptember 22-én összeült az újonnan megválasztott parlament. A Pesti Hírlapban folytatta Mikszáth Kálmán *A t. Házról* című karcolatait. Az újságírói karzatot felcserélte a képviselői székekkel a kormányparti tömbben. Hogy ez a helyváltoztatás minő helyzetváltozást hozott, arra az elkövetkező évek textológiai munkái és kutatásai fognak majd remélhetőleg pontos választ adni.

István Rejtő

COMMENT MIKSZÁTH EST DEVENU LE DÉPUTÉ D'ILYEFALVA

Après ses années de journaliste passées à Szeged, Kálmán Mikszáth est devenu, à partir de la fin de l'année 1880, le collaborateur permanent de Pesti Hírlap (Journal de Pest). A partir de l'automne de 1881, ses croquis sur la vie du parlement, écrits avec des moyens littéraires, paraissaient régulièrement sur les colonnes de ce quotidien de Budapest. Pendant six ans, il rendait compte, dans plusieurs centaines d'articles, des séances du parlement, jusqu'à ce qu'il s'est présenté comme candidat du parti libéral en Transylvanie, dans une circonscription électorale sicule, et il a été élu à l'unanimité. La littérature spéciale n'a enregistré jusqu'ici que le fait de l'élection. Au cours de ses travaux textologiques sur l'édition critique en préparation des oeuvres de Mikszáth, l'auteur de l'étude a trouvé, sur les colonnes de la presse contemporaine, les écrits de Mikszáth et les nouvelles de journaux, qui remontent de deux ans, à l'été de l'année 1885, la liaison de Mikszáth avec les députés influents de sa circonscription électorale ultérieure. L'étude fait féfiler devant le lecteur les événements à partir du commencement de leur relation jusqu'aux manifestations diverses de la propagande électorale épanouie en été de 1887, elle présente les écrits jusqu'ici oubliés qui ont préparé la liaison de Mikszáth, finalement elle rend compte en détail sur le vote d'unanimité, et elle publie le discours prononcé par Mikszáth après son élection, qui n'a pas paru jusqu'ici dans un volume imprimé.